

Світлана Кравченко,
д. н. із соц. комунік., проф. (Луцьк)

ЗОБОВ'ЯЗАЛА ІСТОРІЯ: ТВОРЦІ ІСТОРІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Біля джерел київської школи журналістики стоїть колектив, якому сьогодні вже понад 60. Кафедра історії журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка має велетенський науково-педагогічний досвід та тривалу власну історію. Цей колектив було засновано 1953 р. на факультеті журналістики разом із кафедрою теорії і практики радянської преси.

Серед перших співробітників кафедри були Володимир Андрійович Рубан, Василь Єліозарович Прожогін, Олексій Олексійович Сурярко, Павло Максимович Федченко та Матвій Михайлович Шестопал. Для сьогоднішніх фахівців зі сфери журналістикознавства це класики в історіографії журналістики.

Їх життєвий і професійний шлях демонструє, що, незважаючи на складний радянський час, були це фахівці з потужним інтелектом, незалежним світоглядом та активною життєвою позицією. Драматична доля М. М. Шестопала показує, як важко в комуністичну добу було журналістам, інтелігентам із незалежним і творчим мисленням, із самостійною позицією, як смертельно небезпечно було навіть думкою протистояти тоталітарній системі.

Тоді було закладено фундамент тих потужних історико-журналістських досліджень, які проводить сьогоднішній викладацький колектив кафедри. В. А. Рубан розробив «Історію російської журналістики», «Історію української радянської преси», М. М. Шестопал – «Історію зарубіжної комуністичної і робітничої преси», П. М. Федченко – «Історію української журналістики», спецкурси «Публіцистична майстерність Лесі Українки» та «Пропаганда наукового соціалізму в українській прогресивній журналістиці».

Навіть в умовах тотальної заідеологізованості науки вчені бачили необхідність розглядати розвиток української журналістики у світлі більш глобальних суспільних процесів, хоч не завжди могли сказати про це відкрито. Так, П. М. Федченко написав книжки «Введення в журналістику, джерелознавство та бібліографія», «Преса та її попередники» та ін.

М. М. Шестопа́л є автором семи книжок: «Під уолл-стріхою: збірник фейлетонів», «Ми – інтернаціоналісти», «Святий телепень», «Сучасна американська преса: монографія», «Бандицтво сучасного ревізіонізму», «Українська радянська народна творчість про дружбу народів СРСР», «Голос великого народу: монографія про пресу ПНР».

Сьогодні на кафедрі історії журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка працює більше десятка висококваліфікованих фахівців, серед яких професори, доценти, члени Національної спілки письменників України, члени Національної спілки журналістів України.

З 2003 р. кафедрою завідує доктор філологічних наук, професор Наталя Миколаївна Сидоренко, завдяки якій за останнє десятиліття за участі членів кафедри, аспірантів і докторантів постали десятки глибоких ґрунтовних наукових та джерелознавчих праць: дослідження історичного досвіду ЗМК (передусім періодичної преси та радіомовлення) як в Україні, так і за її межами; розвідки про діяльність визначних постатей національної культури та духовності; праці про взаємозв'язки художньої та журналістської творчості; про рівень насиченості сучасних ЗМІ історико-журналістськими та духовно-культурними знаннями.

Професор Н. М. Сидоренко є авторкою кількох десятків наукових та навчально-методичних видань і кількох сотень наукових публікацій. Її досвід, знання і вміння стали запорукою успіху наукових досліджень молодих аспірантів і докторантів кафедри.

За участю викладачів кафедри було видано збірники: «Живі голи України: нариси про радіожурналістів», «Історія національного радіофіру: архівні матеріали (1942–1969)», «Українська журналістика ХХ століття: досвід, традиції, практичні уроки», «Постаті в історії журналістики: невідоме про відомих, нові факти про забутих діячів».

На особливу увагу заслуговують дослідження, які висвітлюють функціонування української преси за межами України, а також її взаємозв'язки з іноземною періодикою. Саме на кафедрі історії журналістики було започатковано вивчення цього раніше зовсім не відомого пласта нашої історії ХХ ст.

Піонером тут виступила Наталя Миколаївна Сидоренко, якій вдалось підняти із забуття сотні найменувань українських еміграційних видань ХХ ст. Її монографії «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919–1924)» і «Національно-духовне самоствердження», видані у 2000 р., стали першими ґрунтовними працями в цьому напрямі. Появі цих розвідок передувала велетенська

пошукова діяльність авторки в архівах і бібліотеках України та за кордоном. Тривала й копітка робота впродовж багатьох років дала рясні плоди. Віднайдені сотні назв не відомих і не описаних у жодному каталозі чи покажчику періодичних видань, які були засновані українцями на еміграції.

У книжці «Задротяне життя» українських часописів на чужині (1919–1924)» розглянуто історичні умови інтернаування українців на території Чехії, Єгипту, Польщі та Румунії у 20-ті рр. ХХ ст., появу періодичних видань у їх середовищі та в цілому велику психологічну і культурну роль української еміграційної журналістики. Особливо цінними є покажчик таборової преси, в якому подано бібліографічний опис видань, коротку інформацію про наповнення, періодичність, наявність у бібліотеках чи архівах, редакційний колектив та відомості про співробітників української таборової преси. Фактично ця книжка Н. М. Сидоренко стала першим в Україні суттєвим джерелом довідкової інформації про таборіві видання української еміграції 20-х рр. ХХ ст. та їх співробітників і послужила інформаційним фундаментом для народження нових праць. Чіткість і структурованість та логіка викладу матеріалу дає можливість швидко відшукати у ній важливу інформацію, подану сконденсовано й професійно. Книжка показує масштабність культурної праці, яку вели українці в умовах чужорідного культурного середовища.

Монографія професора Наталі Сидоренко під назвою «Національно-духовне самоствердження» – це глибоке дослідження таборових видань, їх ідейно-тематичного, жанрово-типологічного, організаційно-фінансового аспектів функціонування. Зокрема в ній надзвичайно детально описані важкі умови побутові, технічні та фінансові, в яких виходила преса, ретельно зібрана інформація про програмні засади, репертуар, редакційні колективи та авторів видань.

Велику увагу також приділяє дослідниця технічному оформленню, зовнішньому образу часописів, з особливою любов'ю пише про їх історично-культурне значення як духовної скарбниці визвольних змагань за самостійність України.

Яскравості та правдивості оповіді додають особисті документи, віднайдені, зібрані та використані в монографії Н. Сидоренко. Спогади, листи, уривки зі щоденників, уривки із художніх творів передають атмосферу життя українців за колючим дротом таборів у чужих державах, важкі побутові та матеріальні умови, прагнення втримати твердий дух і надію на майбутнє, незважаючи ні на голодне й холодне існування, попри примарні перспективи.

Дослідниця більш ретельно виписує ключові постаті таборових видань – видавців, редакторів, найактивніших авторів, серед яких Є. Маланюк, В. Біднов, І. Зубенко, Ю. Дараган та ін.

Ті завдання, які ставила перед собою українська еміграція, засновуючи періодичні видання, і які авторка особливо виокремила у своїй праці, не менш актуальні й сьогодні для українців. Для них важливо було сказати світові про себе, свій народ, свою боротьбу, свої ідеї, свою справу, в яку вірили, що вона не загине, ствердити свої моральні сили через творчість у момент політичної поразки, консолідуватися для подальшого руху і вдосконалення.

Книжки Н. Сидоренко про українські таборові часописи написані з великою любов'ю та відповідальністю перед тими історичними постатями в нашій журналістиці, яких несправедливо обминула пам'ять науковців попередніх поколінь. Вони заповнюють величезну прогалину в історії української журналістики, без цих знань повна картина розвитку української преси неможлива.

Наукові надбання Наталі Миколаївни Сидоренко стали підґрунтям для подальших наукових досліджень у цій сфері її учнів та послідовників. У 2008 р. з'явилася праця докторанта кафедри історії журналістики Олега Богуславського «Преса української еміграції і боротьба за незалежність України», в якій автор проаналізував ідеологічні тенденції та політичні рухи в середовищі української еміграції у Європі, представлені в публіцистиці та на шпальтах періодичних видань. Автор розглядає журналістські дискусії представників різних груп української еміграції у міжвоєнній Європі, в яких обговорювалися найближчі завдання політичної еміграції, перспективи співпраці та координування діяльності окремих груп, бачення майбутнього України і шляхів його досягнення.

У тому ж науковому річчї були проведені й успішно завершені на кафедрі історії журналістики дослідження В. Губарця «Преса і книги діаспори. З історії видавничої діяльності українського зарубіжжя» у 2008 р. та Т. Моїсєєвої «Українська преса Австралії (1949–2007 рр.) як чинник збереження національно-духовних цінностей» у 2009 р.

Колектив кафедри веде постійну активну пошукову і джерелознавчу роботу. Результатом такої колективної праці є численні анотовані покажчики, наукові збірники та монографії, підготовлені викладачами до друку. Це покажчик змісту українських видань на теренах Східної України початку ХХ ст. під назвою «Потужна сила рідного слова», упорядкований і підготовлений до друку Н. Сидоренко у 2005 р. до 100-річчя появи перших українських національних періодичних видань в Східній Україні.

Фундаментальною працею колективу кафедри є чотиритомне видання «Періодичні видання Києва (1835–1917)», підготовлене до друку в 2011 р. Його перша частина – це ретельно висвітлені умови формування та функціонування періодичних видань у Києві впродовж ХІХ ст. і до 1918 р. Наступні три частини – це покажчики періодичних видань за типологією, хронологією, мовною ознакою, наповненням тощо. Появі такого дослідження безумовно передувала велетенська пошукова праця в архівах та бібліотеках Києва та інших міст України. Водночас зібрана тут інформація може стати підґрунтям для подальших історико-журналістських досліджень преси Києва, адже українські науковці лише розпочали писати історію своєї журналістики.

Крім потужного науково-дослідного та фахового викладацького потенціалу, яким володіє кафедра історії журналістики, тут панує творча атмосфера взаємопідтримки, колективізму, толерантності, взаємодопомоги, завдяки якій і вдається досягнути таких високих результатів.